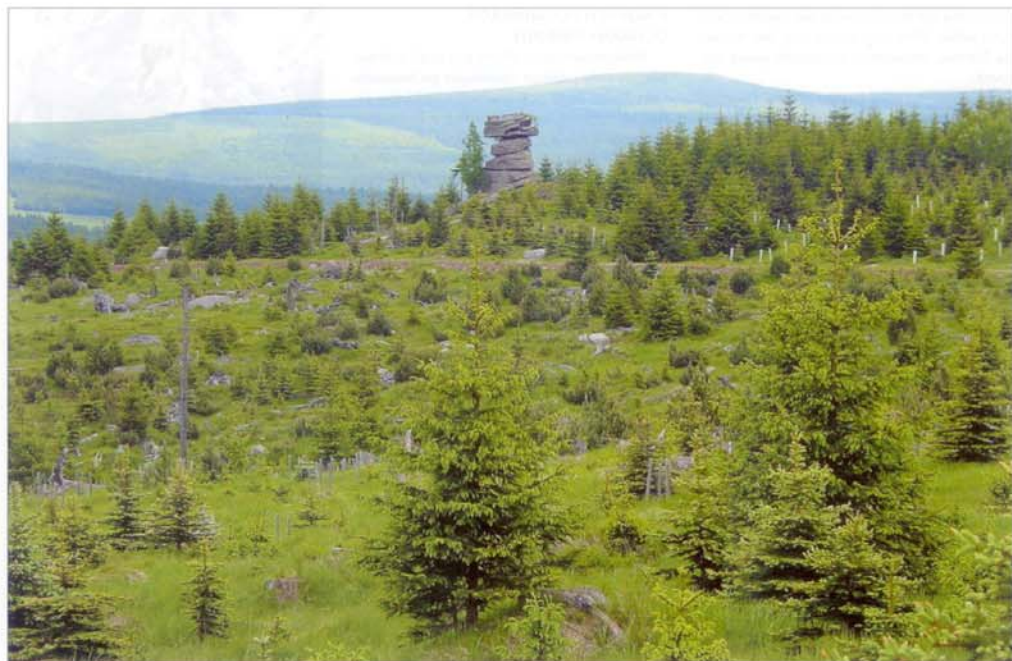

Krkonoše

Jizerské hory 5/08

Kronika

Čtyřicetiletá CHKO Jizerské hory

Čtyřicet let v existenci chráněného území zdánlivě není nijak dlouhá doba, zejména pokud ji poměříme třeba stošedesátiletou historií nejstarších přírodních rezervací u nás, Žofinského pralesa a pralesa Hojná voda. Ty vyhlásil majitel novohradského panství, hrabě Buquoy, již v roce 1838. Jinak ovšem vypadá 40 let nahližených z pozice historie velkoplošné územní ochrany v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, tedy

v kategoriích národních parků a chráněných krajinných oblastí. CHKO Jizerské hory se v době vydání vyhlášovacího výnosu, v prosinci 1967, stala teprve pátým chráněným územím tohoto typu v dnešní České republice. Starší jsou pouze CHKO Český ráj (1955), Moravský kras (1956), Šumava (1963) a Krkonošský národní park (1963). Dnes náleží Jizerské hory do rozsáhlé sítě velkoplošných zvláště chráněných území, která se skládá ze čtyř národních parků a 25 CHKO.

V roce 1967, respektive 1968, protože právě od 1. ledna tohoto roku byla účinností zmíněná zřizovací vyhláška ministerstva kultury a informací, byly završeny dlouholeté snahy o ochranu našich nejsevernějších pohorí. První námět na ochranu Jizerských hor se objevuje už roku 1922, kdy botanik Schuster navrhuje k ochraně území Rýchor, Krkonoš a Jizerských hor, dále pak v roce 1946, kdy Masarykova akademie práce předkládá námět na vytvoření Krkonoško-jizerského národního parku. Bezprostředními důvody k těmto úvahám byly mimořádné přírodní a krajinné hodnoty Jizerských hor. Dochovály se zde rozsáhlé plochy přírodě blízkých lesů, smrčín na temenech hor a smíšených lesů na jejich úbočích, živá rašeliniště unikátní počtem i rozlohou, nebo květnaté horské louky, biotopy, které hostily mnoho vzácných a ohrožených živočichů i rostlin. Krajina Jizerských hor se po staletí vyvíjela v harmonické rovnováze, formovaná místními lidmi, kterým poskytovala domov a obživu. I po radikální výměně obvatel do druhé světové válce se zde zachovala úhledná kulturní kraji-

na, tvořená mozaikou lesů, luk a pastvin, fragmentů polí a venkovských sídel s velkým podílem rázovitých lidových staveb. Tyto přírodní, kulturní a historické hodnoty území v celé jejich rozmanitosti se staly hlavním předmětem ochrany nově vzniklé CHKO a zůstávají jí dodnes.

Vyhlášení CHKO bylo logickým závěrem práce odborníků při územní ochraně Jizerských hor. Již v roce 1966 ministerstvo školství, kultury a informací vyhlásuje v Jizerských horách 19 státních přírodních rezervací (SPR): Bukovec, Černá hora, Černá jezírka, Frydlantské cimbuří, Holubník, Klečové louky, Na Čihadle, Nová louka, Oldřichovský Špičák, Paličnick, Poledník, Prales Jizera, Ptačí vrchy, Rašeliniště Jizery, Rašeliniště Jizery, Smědávský vrch, Smrk, Stolpichy a Tišina. Celková plocha těchto rezervací byla 2 374 ha. Tento stav byl v následujících letech revidován, byl důrazně uplatněn hospodářský pohled v lesích. Rozsáhlé rezervace Smrk a Smědávský vrch byly vypuštěny, naopak byly doplněny drobné rezervace Na Knajpě, U Posedu, Vlčí louka a Rybí loučky. V období imisní kalamity (konec 70. let–80. léta) byla dále zrušena rezervace Holubník a na třetinu původní rozlohy zmenšena rezervace Černá hora. Důvodem bylo jednak objektivní poškození vrcholových smrčín imisími, také ovšem nezvládnutí kalamit hmyzích škůdců a v neposlední řadě hospodářskopolitická hlediska. V dalších desetiletích přibývalo v Jizerských horách několik chráněných území s relativně malou rozlohou, nejvýznamnějšími jsou rezervace Jedlový důl z roku 1992 o výměře necelých 13 ha a Malá Strana.

Nový zákon o ochraně přírody a krajiny z roku 1992 zavedl novou kategorizaci chráněných území. Vyhláškou č. 395/1992 Sb. byly SPR v Jizerských horách převedeny v devíti případech do nejvyšší kategorie národní přírodní rezervace (NPR), ostatní pak do kategorie přírodní rezervace (PR) nebo přírodní památky (PP). Ze sedmi NPR Špičák, Stržový vrch, Poledník, Stolpichy, Frydlantské cimbuří, Paličnick a Tišina vznikla v roce 1999 NPR Jizerskohorské bučiny. Skládá se ze šesti částí a má rozlohu 955 ha. Je obalena rozsáhlým ochranným pásmem o výměře přibližně 1 750 ha. Náleží tak k největším a nejzachovalějším rezervacím v ČR.

CHKO Jizerské hory patří mezi chráněné oblasti střední velikosti, její rozloha je přibližně 368 km². Téměř tři čtvrtiny území jsou pokryty lesem.

Skála Houba nad Velkou Jizerskou loukou, v pozadí Vysoká Kopa (1 126 m)

Přibližně 6 % plochy CHKO spadá do 4. zóny ochrany přírody, která je nejméně chráněna a je určena pro citlivý rozvoj obcí. Naproti tomu zhruba 11 % připadá na 1. zónu, nejpřísněji chráněnou. Tu tvoří převážně již zmíněná „maloplošná“ chráněná území. Dnes jsou v Jizerských horách tři NPR, třináct PR a celkem deset PP. Se vstupem do Evropské unie zde byla vymezena také území evropské soustavy Natura 2000, v této chvíli je to sedm evropsky významných lokalit a Ptačí oblast Jizerské hory s rozlohou necelých 117 km².

Cílem ochrany přírody je uchování hodnot svěřeného území, zlepšování jeho stavu a řízení jeho rozvoje tak, aby byl šetrný a nedocházelo k nadměrným disturbancím. Vlivem vnějších faktorů se to v Jizerských horách příliš nedaří, právě uplynulých 40 let bylo možná nejdramatictější částí jejich historie. Zejména rozvoj průmyslu se stal příčinou změny složení jizerských lesů, druhotné smrčiny na náhorní plošině pak ve velmi krátké době, v 70. a 80. letech minulého století, podlely obrovské imisní zátěží produkované polskými i německými elektrárnami v podhůří. Následovaly katastrofické kalamity hmyzích škůdců a společensky podmíněný exploatační přístup tehdejších lesních hospodářů. S tím souvisela půdní eroze, změna vodního režimu, která se projevila např. vysycháním rašelinišť na horách a naopak nárůstem povodňových situací v podhůří. Měnila se struktura a složení lesních půd, náhorní plošina byla s velkým úsilím zalesněna s masivním použitím nepůvodních přípravných dřevin. Jejich porosty je třeba postupně přeměnit na lesy přírodě blízké, práce ovšem komplikuje drsné horské klima, degradovaná půda, ale také třeba přemnožení hlodavců a spárkatá zvěř. Dramatické změny nastaly i mimo les. Ztrácela se přímá vazba místních lidí a jejich obživy na pozemky, ty byly v podmínkách kolektivizovaného zemědělství obhospodářovány velmi nečitlivě a intenzivními postupy. Po roce 1990 jsou naopak mnohé opouštěny, mění vlastníky a začínají velké tlaky na alternativní, ekonomicky výhodné využívání zemědělské půdy, tedy zejména její změna na pozemky stavební.

S růstem ekonomické síly společnosti a přibýváním volného času lidí skokem rostou požadavky na využívání chráněného území pro sport a rekreaci. Území průměry jednotlivých projektů (např. sjezdové lyžování) jdou proti smyslu ochrany oblasti.

Objevily se i názory, že ochrana těžce zkoušených hor pozbyla významu a CHKO by mohla zaniknout. Není ovšem pochyb o tom, že existence CHKO byla významnou skutečností, která dokázala v časech minulých v pozitivním smyslu ovlivnit vývoj zdejší přírody a krajiny. Dnes je CHKO Jizerské hory prostředím, ve kterém je mnohem snazší iniciovat a koordi-

Strmé severní svahy nad Hejnicemi s NPR Jizerskohorské bučiny

novat postupnou revitalizaci hor a kultivovat vztah jejich obyvatel i návštěvníků k nim. CHKO tak splnila své poslání v uplynulém čtyřicetiletí a plní je i nadále.

Ministerstvo společně se severočeským a východočeským KNV vydalo v roce 1968 Statut CHKO Jizerské hory, kterým byla zřízena Správa CHKO Jizerské hory. Svoji práci započala 1. září téhož roku a měla přímo organizačně zabezpečovat ochranu oblasti. Správa zahájila činnost se třemi stálými pracovníky (vedoucí, dokumentátorka, stavař) a byla organizačně začleněna do Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem. Přímé rozhodovací a výkonné pravomoci Správa neměla, byla pouze odborným pracovištěm, které dokumentovalo stav území a vydávalo stanoviska pro rozhodování ministerstva. V této pozici přečkala Správa až do roku 1990, postupně personálně posilena na šest zaměstnanců. Přes silné politické tlaky a zcela nedostatečné kompetence odvedla v té době mnoho pozitivní práce, zejména díky vysoké odbornosti a pracovnímu nasazení některých kmenových pracovníků. Za všechny je možné jmenovat třeba Petra Vetešnicka, stavaře, který na Správě strávil plných 35 let, od samého počátku až do penze. Velmi pozitivní úlohu sehrál poradní sbor CHKO ustanovený z řady uznávaných osobností, převážně odborníků. Poradní sbor pomáhal Správě celkem úspěšně prosazovat její odborné názory vůči výkonné a politické moci. Dalším pozitivním prvkem se stala dobrovolná strážná a zpravodajská služba. Více než stovka spolupracovníků byla rozdělena do šesti strážních obvodů. Zpravodajové odvedli obrovskou práci v přímé péči o území (značení rezervací, praktická opatření...), při kontrole i v osvětě a byli prodlouženou terénní rukou Správy.

Situace se výrazně změnila po roce 1990, kdy byla Správa dále personálně, později i materiálně posilována, a zejména po roce 1992, kdy s novým zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. na ni přefly i chybějící kompetence výkonné a rozhodovací. Správa se stala orgánem speciální státní správy na území CHKO, v němž byl postupně počet pracovníků navýšen na současných 12. Správa získala kromě pravomocí a povinností ve státní správě také odpovídající vybavení a od druhé poloviny 90. let i relativně vysoké finanční prostředky z krajiny tvorných programů ministerstva životního prostředí a z dalších veřejných i soukromých zdrojů, peníze, které jsou určeny na přímá opatření ke zlepšování přírodního prostředí CHKO. To už ovšem není historie, ale žhavá současnost.

Správa CHKO Jizerské hory sídlí již od roku 1968 v centru Liberce (ulice U Jezu) v památkově chráněném dřevěném barokním Solcově domě, který prošel v průběhu času řadou úprav. Ty si vyžádala nejen ochrana této stavební památky, ale i její využití pro činnost úřadu a zároveň pro otevření co nejširší veřejnosti. V roce 2002 vznikla moderní přístavba technického zázemí s dalšími kancelářskými prostorami, pronajatými zpočátku Nadací pro záchranu a obnovu Jizerských hor. Od loňského roku zde sídlí sesterská organizace Správy, krajské středisko státní Agentury ochrany přírody a krajiny ČR.

Jiří Hušek
foto autor a archiv

Holubník (1 069 m) před vyhlášením již zániklé rezervace

Květnový jizerskohorský program ke 40. výročí vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory je mimořádně bohatý. Neváhejte a vyberte si z řady akcí, které připravuje Správa CHKO Jizerské hory ve spolupráci s dalšími organizacemi a za podpory ministerstva životního prostředí a Libereckého kraje.

● **Večer jizerskohorských osobností.** Ve středu 14. května od 19 hodin v malém sále libereckého Kolosea. Účast přislíbili M. Nevrlý, S. Weiss, O. Simm, přátelé z polských Jizek ad. Četba z poezie a prózy jizerskohorských autorů. Vstupné dobrovolné ● **Večer jizerskohorských filmů.** Ve čtvrtek 15. května od 19 hodin v Experimentálním studiu Liberec. Promítání filmů s tematikou Jizerských hor od 30. let po současnost. Premiérové uvedení filmu Trojhlás – záznam setkání W. Ginzela, S. Weisse a M. Nevrlého v Hnojovém domě v září 2003 ● **Výstava Život v Jizerských horách aneb Kreslím dárek pro Jizerky.** Výtvarná soutěž pro žáky mateřských, základních a středních škol. Vernisáž s vyhlášením výsledků výtvarné soutěže se koná v Oblastní galerii v Liberci 28. května od 17 hodin, ke zhlédnutí bude do 15. června ● **Jizerkám k narozeninám – fotografická soutěž pro fotografy amatéry.** Fotografie budou vystaveny ve dnech 15. a 16. května v Koloseu v Liberci. Soutěž vyhodnotí profesionální fotografové a na narozeninové oslavě 16. května předají výhercům hodnotné ceny od Fotolabu a knihy ● **Konference Jizerky slaví.** Interaktivní konference pro veřejnost. Koloseum Liberec, pátek 16. května, 9–17 hodin. Jizerské hory ve zvucích, milníky v historii Jizerských hor, 100+ jizerskohorská zajímavost, ochutnávky z kuchyně tradičních jizerskohorských jídel, doprovodné výstavy. Určeno zejména pro zástupce obcí, učitele, studenty, pracovníky středisek ekologické výchovy, místní obyvatele ● **Jizerky slaví – společenský večer ke 40. výročí vyhlášení CHKO Jizerské hory.** Koloseum Liberec, pátek 16. května od 19 hodin. Narozeninový dort, tombola, výstava kreseb a fotografií, ochutnávka jizerskohorských specialit. K tanci hraje Swingtet ● **Exkurze do Jizerských hor.** Sobota 17. května: Za jizerskohorským lesem (jarní jizerskohorské bučiny, lesní školky – vede ing. Jiří Hušek); Za rašeliništi Jizerských hor (Jizerka a okolí – vede mgr. Štěpánka Králová); Za lidovou architekturou Jizerských hor (vede ing. arch. Jana Mejzrová).
Přihlášky a další info na www.jizerkyslavi.cz, info@jizerkyslavi.cz a na Správě CHKO Jizerské hory, tel. 482 428 999.

Blážena Hušková